

ВРАЖАЮЧА ПОСТАТЬ, НАДИХАЮЧА ОСОБИСТІСТЬ – ЦЕ НАШ РВ !

Тетяна ШЕНДРІК

д-р хім. наук, проф., головний науковий співробітник відділу хімії вугілля
ІнФОВ ім. Л. М. Литвиненка НАН України

Так сталося, так збіглося, що 2025 рік став ювілейним для Романа Володимирова Кучера (РВК) (100-річчя від Дня народження), 50-річчям створення нашого славного Інституту – ІнФОВ ім. Л.М. Литвиненка НАН України, та моїм 50-річчям з початку наукової діяльності, вірніше, півсторіччям праці в наукових академічних установах України. Як би там не було, а треба щось згадати, щось підсумувати, за все подякувати долі.

Звісно, постать і особистість академіка Р.В. Кучера мало кого могла залишити байдужим. Підпали під його чарівність і ми, тогочасні студенти хімічного факультету Донецького державного університету. Нам він викладав «Історію хімії». Але все ж таки вибір кафедри для подальшого навчання на користь фізичної хімії був зроблений мною завдяки найкращому (на мій погляд) учневі РВ – кандидату хімічних наук Йосипу Опейді (ОЙО). Значно пізніше я усвідомила, як мені пощастило спілкуватися і навчатися у колі непересічних особистостей, найпершою з яких як раз і був РВК [1].

Робота на кафедрі почалася зі СНТ (студентського наукового товариства, у той час – СНО) у маленькій лабораторії ОЙО. Від доручив мені прокалібрувати весь мірний посуд, що знайшовся у лабораторії. Тоді я відбракувала 1 (один) мірний циліндр. Все інше годилося для аналітичної роботи. Не знаю, який висновок щодо мене зробив тоді ОЙО, але на 4 курсі я опинилася у руках світлої пам'яті Валентини Олексіївни Компанець, яка займалася процесами окиснення вугілля Донбасу, а найглибше, його початковою стадією – утворенням і формуванням пероксидних груп органічної маси вугілля (ОМВ). З опанування доволі непростой і погано відтворюваної методики визначення пероксидних груп і почався мій шлях у вуглехімічну науку. Гадаю, саме з ініціативи (пропозиції) РВК я опинилася на

ниви не рідинно-фазного окиснення вуглеводнів, а саме у процесі дослідження інгібованого середньотемпературного окиснення викопного вугілля.

Приємно згадати, що моя перша дисертаційна робота виконана і захищена під безпосереднім «наглядом» і керівництвом Романа Володимировича, що відбулося у наших спільних працях, опублікованих у провідних фахових виданнях тодішнього часу [2-4].

Узагальнення робіт з дослідження закономірностей окиснення викопного вугілля різного ступеня метаморфізму, його мацералів (петрографічних складових ОМВ) та визначення частки радикально-ланцюгового механізму окиснення втілювалося при виданні монографії [5]. Останній розділ монографії був складений переважно з результатів моєї кандидатської дисертації, де вперше за допомогою методу інгібіторів розрахована довжина ланцюгу радикально-ланцюгового перебігу процесу твердо-фазного окиснення вугілля.

Свого часу після захисту мною дипломної роботи РВ якимось чином спонукав мене зайнятися стабільними радикалами вугілля. Пішла в учні до Леоніда Лук'яненка, що єдиний у відділі радикальних процесів досліджував тоді парамагнітні центри та їхні перетворення в процесах, зокрема, окиснення речовин різної природи молекулярним киснем. За його допомогою опанувала радіоспектрометр РЕ-1301, потім другий – РЕ-1306. Дуже знадобилися ці практичні знання і навички не тільки для моїх робіт, але й для кандидатських дисертацій вже моїх учнів і моєї докторської. Остання про резервні ресурси країни. Сподіваюсь, що монографія про солоне вугілля [6] як ресурс з відкладеним попитом [7] особливо цінна тепер, бо там йдеться, між іншим, про суттєво підвищений (у порівнянні з ізометаморфним несолоним вугіллям) вміст мікроелементів як токсичних (Hg, Pb), так і цінних (Ge, Ti, W, Mo, Nb).

Про відділ радикальних процесів. Ходили чутки, що РВК обирає до свого колективу людей за принципом: «Головне, щоби людина була порядна!». А ще жартував (а може, й ні?), що жінок бере у колектив «для прикрашання лабораторій». Вважалося, що це йому вдалося [1].

Але певна частина жінок, що керувалися настановами РВК, не тільки прикрасили хімічні лабораторії, але й внесли гідний внесок у розвиток фізичної хімії, полімерної хімії та хімії вугілля [1,5,6]. Опосередкований довготривалий вплив РВ на наукові інтереси і досягнення його послідовників та учнів-вуглехіміків відображається у великій низці фахових робіт, посилення на деякі з них наведені тут [8-12].

Не цурався академік Р. Кучер і суспільного життя Інституту. Мав своє розвинене почуття гумору і цінував його в інших. Із задоволенням брав участь у тематичних «посиденьках» відділу, які досить детально описав ОЙО в своїх ремінісценціях [1], але й щиро реагував на вистави інститутського аматорського ТАМу («Театру Академічних Мініатюр»)

На передньому плані академік Р.В. Кучер (завідувач відділу радикальних процесів ІнФОВ НАН України), академік Л.М. Литвиненко (директор ІнФОВ НАН України). Праворуч – заступник директора ІнФОВ НАН України, к.х.н. Л.М. Капкан. Донецьк, приблизно 1979 рік.

Про Університети і РВК. Про викладацьку, науково-дослідну та організаційну роботу Романа Володимировича у Донецьку докладно висвітлено у ремінісценціях ОЙО до 95-річчя РВК [1].

А я мушу згадати про святкування у 2019 р. 50-річчя хімічного факультету Донецького університету ім. В. Стуса, що з 2014 року розташувався у м. Вінниця. У доповіді декана хімічного факультету проф. Олександра Шендрика з нагоди ювілею хімічного факультету ДонНУ було згадано всю історію створення спочатку Педагогічного інституту, потім Донецького державного університету, пізніше Донецького національного університету імені Василя Стуса. Наведені унікальні кадри планів, розвитку, будівництва окремої споруди хімфаку. Та головне, згадані всі знакові ЛЮДИ, що мали стосунок до розбудови факультету. Значна постать серед інших – та одна з найбільш відомих, то постать академіка Р.В. Кучера (фото). Де б він не розташовувався, Університет своїх фундаторів пам'ятає!

Фото з доповіді декана хімічного факультету проф. Олександра Шендрика з нагоди ювілею хімічного факультету ДонНУ, Вінниця, 2019 рік .

Згадаю ще один університет, Львівський, імені І. Франка. Днями пам'яті та спогадів про РВК стала наша участь у конференції «Львівські хімічні читання 2015 та 2017», де я 2015 року зробила усну доповідь про практично значущу розробку способу вилучення з коксохімічної смоли низки поліциклічних вуглеводнів – карбазола, антрацена, фенантрена [13]. Були представлені і стендові доповіді ІнФОВ НАНУ. Зі щирою цікавістю ознайомилися ми з Університетом, де навчався Роман Володимирович, сфотографувалися біля його пам'ятної дошки на території хімічного факультету ЛНУ ім. І. Франка, відвідали лабораторії, де він експериментував, а також завітали на кафедру неорганічної хімії з її потужним історичним фотостендом випускників. Здається, відчули дух і ауру цього історичного навчального закладу Львова, де вчився наш майбутній Вчитель і наставник – неперевершений РВК.

Насамкінець відзначу те, про що згадують ті, хто мав щастя спілкуватися з Романом Володимировичем або вчитися у нього. Всі відзначають щирю доброзичливість, почуття гумору та неймовірну ауру Романа Володимировича. Щодо мене, то я не раз помічала, як після простого, начебто, робочого спілкування виходила від нього, наче на крилах. Добрим словом, щирою усмішкою, легкою іронією та порадами він підбадьорював та надихав до роботи.

Саме тому, я думаю, згадані у ремінісценціях Й.О. Опейди [1] учні «гнізда Кучерова» досягли певних вершин у науці. Не зважаючи вже і на їхній поважний вік, багато хто з учнів РВК успішно працюють у різних галузях хімічної науки і промисловості.

Беру на себе сміливість стверджувати, що вони і досі зберігають у серці щирю подяку Роману Володимировичу за уроки життя, любові до науки, людяності та якусь невимовну єдність, що з роками не згасла.

1. *Opeida I.* Academician Roman Volodymyrovych Kucher. Donetsk period. Vinnytsia: WORKS, 2020. [*Опейда Й.* Академік Роман Володимирович Кучер. Донецький період. Вінниця: ТВОРИ, 2020. 53 с.]

2. *Kompanets V.A., Shendrik T.G., Butuzova L.F., Kucher R.V.* Kinetic laws of the change in oxygen-containing groups in the high-temperature oxidation of hard coals. *Solid Fuel Chemistry.* 1977. Vol. 11. Issue 1. P. 23-28.

3. *Shendrik T.G., Popova T.V., Kompanets V.A., Kucher R.V.* Study of the alpha-naphthylamine-inhibited oxidation of hard coals. *Solid Fuel Chemistry*. 1979. V.13. Is. 5. P. 8-12.
4. *Shendrik T.G., Lavrenkova N.J., Kompanets V.A.* Coal oxidation inhibited with hydroquinone. *Dopovidi akademii nauk ukrainsoi RSR. Seriya b-geologichni khimichni ta biologichni nauki*. 1978. Issue 1. P. 45-47.
5. *Кучер Р.В., Компанец В.А., Бутузова Л.Ф.* Структура ископаемых углей и их способность к окислению. К.: Наук. думка, 1980. 166 с.
6. *Шендрик Т.Г., Саранчук В.И.* Соленые угли. Донецьк: Східний видавничий дім, 2003. 296 с.
7. *Ivanova A.V.* High-chlorine coal as a differed demand product. *Geological Journal (Ukraine)*. 2024. No 4. P. 34-42.
8. *Shendrik T.G., Makarova R.A., Zaikovskii A.V.* Structural chemical transformations of salty coals in the course of the alkaline hydrolysis. *Khimiya Tverdogo Topliva*. 1993. V.5. P.14-19
9. *Saranchuk V.I., Zajkovskij A.V., Shendrik T.G.* Paramagnetism of low-metamorphized coals treated with solid alkali. *Khimiya Tverdogo Topliva*. 1992. V. 5. P. 52-57.
10. *Бутузова Л.Ф., Рожков С.П., Маковский Р.В., Рожкова Н.Н., Бутузов Г.Н.* Влияние радикальных реакций при термической переработке низкокачественных углей. *Вопросы химии и химической технологии*. 2008. № 5. С. 37-47.
11. *Маценко Г.П., Білецький В.С., Шендрик Т.Г.* Короткий словник з петрографії вугілля. Донецьк: Східний видавничий дім, 2011. 74 с.
12. *Efimova I. V., Smirnova O. V., Shendrik T. G.* Antioxidant properties of brown coal humic substances. *Naukovyi Visnyk Natsionalnoho Hirnychoho Universytetu*. 2024. № 3. С. 116-121.
13. *Фролова І.Б., Шендрік Т.Г. Попов А.Ф.* Одержання чистого антрацену з коксохімічних фракцій. Збірник наук. праць XVI наукової конференції «Львівські хімічні читання – 2015». Львів. 24-27 травня 2015 р. У2.